

حقیقت و مجاز در ضرب‌المثل‌های گویش سمنانی

ذبیح‌الله وزیری*

گویشور گویش سمنانی و پژوهش‌گر آزاد

چکیده

«به جای سرو بلند ایستاده بر لب جوی چرا نظر نکنیم یار سرو بالا را» آنان که با ادب فارسی آشنایی دارند، به خوبی می‌دانند که یار بلند بالا «سرو» و زیباروی «ماه» نامیده می‌شود و آنان که با ادب عربی آشنایی دارند، می‌دانند که در عبارت «زید کالبدر»، زید از آن رو که زیبارو است به بدر (ماه تمام) تشبیه می‌شود. دانشمندان گفته‌اند: بر معانی، الفاظی نهاده می‌شود و هرگاه که آن «معنا» مُراد باشد، از آن «لفظ» بهره می‌گیریم؛ چنان‌که می‌گوییم: «ماه طلوع کرد» و منظور همان ماه آسمان است. اما گاه زیبارویی را به ماه تشبیه می‌کنیم. سخن این جاست که «ماه» که برای ماه آسمان «وضع» شده، گاه در همان «موضوع» له استعمال می‌شود و گاه در «غیر موضوع» له که همانا زیباروی باشد. گفته‌اند استعمال لفظ در موضوع له؛ حقیقت است و در غیر موضوع له مجاز. در سخنان و سروده‌های خردورزان و اندیشمندان، بسیاری از این مجازها را می‌توان یافت و هم از این روست که می‌گویند بیش‌ترین سخن بزرگان و بلیغان؛ مجاز است. در این مقاله کوشیده‌ام نشان دهم گویشوران گویش کهن سمنانی در شمار خردورزان بوده‌اند و الفاظ بسیاری را به کار برده و اراده‌ی مجاز کرده‌اند و برای این منظور گاه از اشخاص و گاه از اشیاء کمک گرفته‌اند.

کلید واژه حقیقت و مجاز، ضرب‌المثل، گویش سمنانی.

*vaziri58@yahoo.com